

Dolgočasna je postajala pokrajina, kot so bili dolgočasni v tistem času vsi ljudje na njej. Trudna je ležala v soncu in zevala v temnih razpokah: polje slabotno kakor jetičen obraz, bregovi in travniki opaljeni, gozd onemel. Dežja ni bilo ne od severa ne od juga. V razbeljenem ozračju je zavalovilo samo včasih dušeče, kakor prah iz peči, da je mrzlično vztrepetalo drevje in žito... Priroda je umirala, ljudje so strmeli, gori na jasnem je pa viselo oko, žareče in kot nepremično v svoji zlobi.

Erbežnikovi so nakladali na travniku za Hrastnico seno. Štirje so bili: stari, sin, hči Jerca, dninarica Micka, dekcle čednega obraza in pripravnih rok, in vsi slabe volje, najslabše pa stari Erbežnik sam. In lahko je bil slabe volje stari! Največji in najboljši travnik je to v vasi in štiri velike voze sena, sebi v ponos, vsem sovaščanom v zavist, je naložil v navadnem letu na njem — letos ga bo komaj dva vozička, majhna, da bi ju lahko samotež zavlekli domov, ko bi bil trud sramote vreden. Kar je še pustil pomladanski mraz, bosta poleti vse verno uničila črv in suša. Zemlja in vreme se norčujeta iz tebe in tvojega prizadevanja, ti pa delaj, garaj in se pehaj.

Godrnjal je okoli voza, popravljal tu in tam, zadovoljen nikdar, iz vseh njegovih besed pa je zvenel prikrit srd nad slabo letino.

»Prestopi se no malo, če ne prevrnemo še to revščino kje sredi vasi!« se je razhudil nad Jerco, ki se je z grabljami v roki dolgočasila na že skoraj naloženem vozu. »Ta mrva sena, pa še te ne more pošteno gori zmetati.« se je obregnil zopet ob sina in jezno pulil na njegovi strani iz voza.

Jerca je stisnila obrvi v svoji slabi volji. Janez pa se ni zmenil zanj; delal je venomer, lepo zložno in počasi.

Saj je ponedeljek danes!

V glavi mu je šumelo od včerajšnje pijače, noga ga je nekaj bolela in misli mu je preostalo od včeraj, da jim še danes ni prišel do konca.

Čudno je človeško razpoloženje. Vcepi se včasih misel v njem neznatna, o neznatnem dogodku, ki se razširja in razrašča kakor gnojna rana in človek zasleduje z nasladno trmo njen razvoj, četudi grize kot z ognjenimi kleščami v njegovo dušo.

Vsakovrstne misli so se križale v Janezovi glavi: napol neverjetne, napol nerazumljive, napol resne, napol smešne, čim bolj jih je odganjal, s tem večjo silo so se povračevale. Nedelja je bila včeraj, kot so bile vse nedelje prej: pili so in peli, nazadnje se stepli s Podrčani kot ponavadi — pa je vendarle morala biti drugačna, ker je on danes drugačen človek, kot je bil. Nikdar do danes še ni premišljeval, kar je bilo in kaj bo, danes mu pa roji to že ves dan po glavi. To se reče: tako neumen, kot je danes, ni bil še nikdar. — Zamižal je in v temi pred seboj zagledal trideset let svojega življenja. Pridal jim je trideset bodočih let, videl je veliko število, odprl oči in zaklel: »Hudič!« Videl je trideset praznih let za seboj, zasmeh tovarišev in škodoželjnost opravljalnih babnic pred seboj, za vsemi pa Hribarjevega Franceta, ki gre z Marjanino Micko v veselem pogovoru proti cerkvi, brezizrazen očetov obraz in v njem neizprosen pogoj: »Micko ali grunt!« in se je močno vznejevoljil...

»Dober dan, Erbežnik! Letos bomo pa lahko posušili.«

»Lahko, lahko, ko bi le kaj bilo!«

Na cesti je stala postarana ženica, pred seboj rumeno prevlečen voziček, kjer so gledali vratovi zelenih steklenic izpod belega prta.

»Res bi bil že prav zadnji čas, da bi se vremenu malo zmedlo. Pa da bi se mu le ne preveč. Ravno danes so pravili v Loki, da je okoli Preske stolkla prejšnji teden toča, da je žito in seno vse na tleh. Sam bog nas obvaruj vsaj te nesreče! Potem bi res že ne imeli več kaj jesti, ne sami ne živina.«

Ker so kazali slabovoljni Erbežnikovi malo zanimanja za njeno gostobesednost, je porinila voziček. Pa kot bi ji bila padla nova misel v glavo, ga je po par korakih zopet ustavila ter se okrenila:

»Ali ste že kaj slišali? Rebrnikovega Kozma so zaklali danes ponoči.«

Kot okamneli so obstali vsi.

»Rebrnikovega? Kje?« sta se glasno začudila Jerca in oče obenem.

»Tilha ga je dobil zjutraj, ko je šel v les, mrtvega gori pri slepem znamenju. Dvakrat je bil zaboden, pa pravijo da obakrat v srce.«

»Aaaa, to se ti je pa že kdo nalagal,« je ocenil novico Erbežnik in postavil naložene vile nazaj na zemljo.

»Kaj se mi bo nalagal! Ali nisem sama videla tistega Miha od Sv. Florjana, ki so ga gnali po soteski. Tak je bil kot levi razbojnik. Še pogledati me ni upal, ko smo se srečali...«

»Pa ga je Miha zaklal?« je mrko vprašal Janez.

»Miha, Miha, kdo ga bo pa drugi. Včeraj sta se menda nekaj sporekla pri Tilhu — no, pa ti boš že to vedel. Tudi prej jima je že hodilo navzkriž: eni pravijo tako, drugi drugače. Pa saj vsi vemo, zakaj se mladi dedci kregajo.«

»To je pa čudno, to je pa čudno!« je godel stari. »Ej, jaz sem že davno vedel, da je pravo seme tisti Miha. Kar trpeti ga nisem mogel, če se mi je v hišo prikazal.«

»Sama potuhnjenost ga je. Kar vidi se mu, da ni za nič dobrega na svetu. Ampak sedaj ga bodo že privili. Za njim bi tako nihče ne jokal! Pravijo, da je za Kozmom jokala v Malenskem vrhu vsa vas, ko se je zvedelo, da je mrtev. Damjan pa je hotel Miha kar ubiti, pa so mu žandarji ubranili.«

Erbežnik je zamišljeno zmajeval z glavo, kot bi še vedno ne mogel prav zapopasti tako nepričakovane novice. Kozma, tako pameten fant, da bi ga lahko vsej fari za vzgled postavljaj, ki ni bil niti pijanec niti pretepač, čeprav hrust, da bi kakega Miha za kosilo čez Lubnik porinil, naj bi se šel prepirat z njim zaradi ženskega krila. Se je pa že kdo babi prav debelo nalagal — saj jo poznajo od Loke do Žirov, kakšen jezik ima — potem je pa srečala kakega potepuha in je mislila, da je Miha od Sv. Florjana... Če je pa vendarle to res, kar ona pravi, potem bi pa ne bil rad v Mihovi koži. Če ga ne obsodi sodnija, obsodi ga Damjan ali Urh sam, komur prej v roke pade, če se le še kdaj prikaže v domači kraj.

Poznati je treba te ljudi! So res dobrega srca in potrebnemu radi pomagajo. Balant v Malenskem vrhu ni imel več kot kup dolgov in palico za pot po svetu, pa mu je posodil Urh med štirimi očmi, brez obresti in papirjev: nekam od daleč sta si menda v rodu. Pa kaj bo tisto — kdor pa mednje zgrabi, ta se gotovo opeče. Kako je takrat napravil Urh, ko je bil Kozma še majhen in je prinesel malo natrgano uho iz šole. Kar nad glavarja je šel in tako je rogovilil, da so ga imeli potem dva dni pod ključem. Učitelj jih je pa tudi dobil pod nos.

»Ali Kozma sedaj doma leži?« je zopet vprašala Jerca.

»Kaj še! Takoj so ga v mrtvašnico odpeljali. Kdaj ga pokopljejo, se pa še ne ve, ker mu bodo prej zdravniki še rane preiskali. Oh ja, čudne čase smo

doživeli! Saj sem že Jemčevi materi rekla: še se nam bo slabo godilo, še in še slabše kot sedaj, če bo svet še naprej tako brez boga. Namesto, da bi molili, molili, pa pijejo in preklinjajo cele noči. Kakor hočejo, k pameti jih nobeden ne more siliti. Pozdravljeni ostanite!»

Kaj urnih korakov je odšla z vozičkom po cesti.

Ej, ko ljudje tako radi kaj novega zvedo! Kako bi mogel usmiljen in boga-boječ človek ostati zakrknjenega srca? Noga, četudi trudna in stara šestdeset let, postane gibčna, če nosi važno novico, o kateri poleg vse zanimivosti v vsej vasi še živa duša ničesar ne ve!

»Ste se pa že zopet kaj stepli tam gori? Ti tudi komaj še nogo za seboj vlačiš.«

»Pri Tilhu se nismo prav nič stepli. Tisti štor, Jauharjev Gašper, je mizo prevrnil, pa mi je ravno na nogo padla,« je opravičeval Janez svoje švedranje.

»Janez, kako si pa podnjo prišel? Ali je tebe tudi prevrnil?« se je vsililo Jerici nagajivo vprašanje.

»Ti pa tiho bodi, če te nihče ne vpraša!« jo je osorno zavrnil brat.

»Kakšen je! Kot da bi ga še nagovoriti ne smela.«

»Doma bi ostal kakšno nedeljo! Saj bi gori včasi lahko tudi brez tebe opravili!«

»Doma, doma! Kaj naj pa počnem doma? Doma in vaših sitnosti se že med tednom najem.«

»Le tako govori, le! Saj jaz se ne bom več jezil nad teboj. Sem se že do sedaj preveč. Ampak, če boš delal ti po svoji volji, tudi jaz ne bom po tvoji, to si zapomni,« je zarenčal stari v zadušenem gnevu. Janez pa je z zobmi stisnil spodnjo ustnico in odšel po ograbek, ki se je valil pod Mickinimi grabljami.

»Kaj sta pa vendar imela Kozma in Miha?« ga je vprašala tiho, ne da bi prekinila svoje delo.

»Kaj jaz vem! Malo sta se kregala, pa ne toliko, da bi se bilo treba pobijati.«

Postal je za hip in njegov pogled je objel njeno, mladostne svežosti in zdravja polno postavo: »Kaj si imela pa ti s Francetom?«

Njegov obraz je obledel, ustnice so se mu tresle, njeno lice pa je zagorelo močneje.

»Jaz? Bodi no — mislila sem, da si bolj pameten,« mu je odvrnila in mu pokazala hrbet.

»Domov pojdi po konja!« je zaklical tedaj oče, da se je Janez zganil.

Stopil je nazaj do voza, vrgel seno nanj, zadel vile čez ramo in odšel prek travnika.

Ko je šel Janez proti domu, je hotel razvrstiti svoje zmedene misli, da bi mogel iz njih jasno in določno spoznati svoj položaj. Čutil je v sebi popolnoma natanko, da se je včeraj nekaj zgodilo, kar ga je vrglo iz dosedanjega tira brezskrbnega veseljačenja in ga začelo vedno bolj omreževati z nadležnimi mislimi in predstavami. Bilo je sedaj novo razpoloženje v njem, katerega prej ni poznal, oziroma se ga vsaj ni zavedal: naenkrat se mu je silno zagnusilo vse dosedanje životarjenje brez ciljev in namena.

Oče njegov je bil suhoparen kmečki čudak, ki ni kazal druge ljubezni kot ljubezen do denarja, katerega prizadevanja so imela en sam namen — obogateti. Za ženo in otroke se ni zmenil. Živel je samo v načrtih in računih: kako bi do zadnje skrajnosti izčrpal pridobitno silo njiv, travnikov in gozdov, kako

bi mogel nepretrgoma vzdrževati dviganje svojega kapitala, vse drugo na svetu — v besedi in dejanju — mu je bila brezkoristna potrata časa in moči. Opomnil ga je včasih dober prijatelj pri kozarcu vina: Žena žalostna, otroci se te boje... Pa je on zamahnil z roko: Česa jim manjka, povej! Denarja? Obleke? Jedi? Pokaži mi, kje žive v vasi bolj kot pri nas? Jaz delam, in kar bom pridelal, vse bo njihovo! — Dober prijatelj je zmajal z glavo in ni znal povedati tega, kar je mislil. To je bilo takrat, ko je odgovarjala telesna sila njegovi volji, ko je še živela žena in so bili otroci majhni. Toda neomajen tudi on ni ostal: žena je umrla, otroci so rasli, on se je pa staral. Z gnevom v srcu je moral gledati, kako izpodraščajo drugi njegovo oblast, kako vliva leto za letom več trudnosti v njegove ude, kako mu ostaja, kot v zasmeh, neprizadeta samo brezobzirna, vedno naprej strmeča volja in z vso strastjo svoje čudaste duše, se je zagrizel v naklepe, katere je še sklenil izpeljati v življenju.

Janez, ki je združeval veselo narav materino z ono čudaka očeta, je že zgodaj občutil njegovo hladnost. Če je slišal izgovarjati besedo oče, mu je zazvenelo tuje, skoraj neprijazno v ušesih. Polagoma se mu je vsiljevalo nepojmljivo razpoloženje, ki ga je strastno porivalo v razposajene družbe in mu tiščalo pijačo v roko. Primerjal je včasih samega sebe s svojimi tovariši in obšla ga je otožna nevolja. Brezkrbnost tovarišev je kakor sončni žarek, ki razvedri duše in razjasni lica; njegova je pot zasenčena po temnem ozadju, katerega ne pozna in ne vidi, a ga vendar čuti in sluti skrivnosti v njem. Živ je in vendar brez življenja! Vstala je ob čaši vina misel v njegovi glavi in izginila ob drugi čaši, pustila pa je svojo sled v njegovi duši. — Živel je iz dneva v dan, pil, pel, veseljačil in delal in pozabljal sproti vse, kar je verno zarezovalo znamenja v njegovo dušo. Bil se je za prepričanjem, da so mu na svetu vsi ljudje enaki, da mu ni niti eden več niti eden manj, in ko je mislil, da ga ima, je spoznal, da je presanjal trideset let.

S prezirljivim nasmehom je lahko pokazal celo vrsto v vsakem oziru najpomembnejših deklet, ki so gledale za njim — za Erbežnikovim edincem, in vendar mu je bila sovražna vsaka misel, ki je vezala Mickino ime s tujim imenom. Nikdar ni še resno razmišljal o svojem razmerju do Micke, ki je razburilo očeta skoraj na smrt ter so klepetavi ljudje že pozabljali govoriti o njem — in vendar se je ob malem prizoru pred cerkvijo porodil dvom, ki je zorel v okrutnega gospodarja njegovih misli.

Dolga je pot skozi trideset let v človeškem življenju in posuta je z brezštevilnimi najlepšimi spomini. Če se ozre on po njej nazaj, ne vidi ene jasne točke, ob kateri bi se ogrelo srce. Kot v morje vrženi biser je utonila njegova mladost in na razpotju stoji — z razdvojenostjo v glavi in s kljuvajočim dvomom v srcu. Za seboj življenje, ki se mu gnusi, pred seboj neizprosni pogoji. Iz tridesetih let nima, na kar bi pokazal, kot na svojo slabo voljo. Ali bi bilo čudno, ko bi se vprašal naenkrat, v času največje zadovoljnosti: Ali je vredno?

Zapeljali so voz na pod. Oče je odgnal konja v hlev, sestri pa je dejal, naj gre Janez po svojih opravkih, ker bosta zmetala že sama z Micko, in zlezal na sprednjem koncu, pri ojnica na voz.

»Ali ga ne spravimo na oder?« je vprašala Jerca, čudeč se, da jo goni danes od dela.

»Ne, ta gre lahko še na kup. Pri steni je še cela dolina: tam notri, Micka, ga zatlačiš lahko še pol voza. Ti pa stopi k Žargerju, da pride jutri Andrej kosit, če nimaš kaj početi. Z očetom tako ni nič več, drgne in drgne pa ni ne

spredaj ne zadaj nič,« ji je pojasnil Janez in pričel metati raz voza. Ona ga je rada ubogala: saj ni prijetno v vročini, ki te kar duši, požirati še zoprni sene- ni prah.

Popoldansko sonce se je upiralo naravnost skozi vrata, da se je zgoščeval zatohel zrak v omamno vročino. Prah, ki se je dvigal iz sena, je bil kot žerjavi- ca; prijemal se je potnih rok in obraza, da je skelelo, silil je s svojo morečo težo v glavo in prsi.

Janez je molčal in hitel.

»Ampak, da je zabodel Miha Rebrnikovega Kozma, tega pa kar misliti ne morem,« je dejala Micka, ko je z rokami tlačila seno za steno. »Nekaj sta že morala imeti. Za prazen nič ga ni umoril, ali ne?«

»Pač že ne. Spraševal pa jaz nisem nikogar.«

»Ali se ni govorilo nekaj o Krevsovi Ančki?« je vprašala z negotovim glasom in se od strani ozrla nanj.

»Ah, kaj ljudje vsega ne govore,« ji je nevoljno odvrnil Janez in hitel še bolj, čeprav mu je lil znoj že curkoma prek strnjenih las. Vedel je čisto dobro, kako je stala tista stvar — bolj smešna kakor resna — med Mihom in Kozmom, kako se je Kozma norčeval zaradi Ančke in Miha že vse leto, kako se je zaradi nje Miha že prav tako dolgo jezil nad njim — pa, ali je treba praviti ženski vsako reč natanko, da ti jo potem raznese po vsej vasi in še dlje, kamor le pride. Čim manj ji zaupaš skrivnosti, tem bolje zate in zanj, ker se na ta način najlaže ogneš nepotrebnemu obrekovanju in povečavanju resničnih dogodkov.

Povedano po resnici, pa je presenetila tudi njega vest o umoru. Miha je res falot, ki je pregnal že precej sadja po tujih vrtih in kokoši po tujih hlevih, ampak, da bo zaradi take malenkosti umoril človeka, bi mu nikdar ne bil prisodil. — In ravno Kozma! — Mar je bila njemu Ančka in njena revščina! Norčeval se je pa tako iz vsakogar, posebno če je videl, da ga s tem draži. In tega mu ni noben pameten človek zamerjal, ker je bil že tako ustvarjen po besedi in naravi, da je z norčevanjem bolj zase pridobil kot kdo drugi s prilizovanjem in lepimi besedami. Ta norec pa gre in ga zabode. — Ta norec, mu je zarezal odmev lastnih misli po ušesih. Ta norec pa gre in skoraj nori zaradi praznih besed, ker je videl svojega dekleta s fantom, s katerim je bogve kolikokrat že in še bo govorila. — Ta norec, ki je še pijan od včeraj, ki sodi druge, sebe pa ne zna presoditi. — Pa vendar. Kot ognjeni zubelj ga je objelo čustvo, s katerim se je dvignil ta hip, pa se takoj zopet pričel pogrezati v staro razpolo- ženje. — France je mlajši od njega, oče njegov starejši od njegovega in zraven še davno ne tako skop in trmoglav kot njegov. Micka je pa božja stvar z rjuho zemlje v bregu, bajto na njej in staro majko v njej.

»Nekaj te moram vprašati,« je odločno zasadel vile v seno in se naslonil nanje. »Povej mi, kaj sta govorila včeraj s Francetom?«

»Haha, vidi se, da je ponedeljek danes, ko je še tako oblačno v tvoji glavi! Marsikaj mi je pripovedoval, pa sem že pozabila.«

»Po tem te tudi ne vprašam. To bi rad vedel, kar še nisi pozabila!«

»Ti si malo radoveden! Gotovo bi mi zameril, ko bi te jaz takole spra- ševala.«

Zravnila se je in se mu smejala. Izza zagorele barve njenega obraza je udarjala zametasta rdečica, koder, ki se je razrešil v kiti, se je spustil prek čela ter ji pogledal v oči.

Janez je prebledel in zopet pričel z delom.

»Ti veš, da te ljubim!«

»Večkrat si mi že pravil!« Poudarila je zadnjo besedo, prekrizala roke na prsih in se naslonila na steno. Njene ustnice so bile stisnjene, vendar so se še vedno smejale njene oči in Janezu se je zdelo, da vidi v njih prikrito vprašanje: Ali misliš, da ne vem, kaj pravi tvoj oče?

»Vem, kaj misliš, ampak to naj tebe nikar nič ne briga. Uredil bom že jaz sam — in še prav kmalu.«

Micka mu ni odgovorila, obmolnil je tudi Janez.

Govoril bi rad pa ni več mogel iz srda do ljudi in sramu pred samim seboj. Povedal bi ji svojo namero, katere se je obupno oklenil že včeraj kot zadnje bilke, ki ga še more potegniti iz črne teme: zvalil bi jo s seboj v svet, ki je dolg in širok, da bi se že še našel skromen kotiček za dvojico ljudi, za katera nima dovolj prostora in kruha domači kraj — pa besedice ni spravil preko ustnic. — In kaj more doseči stari s svojo trmoglavostjo? Dobil bo tujca pod streho, mogoče suroveža, ki bo postopal grdo z njim in ga požene nazadnje čez prag, kot je on pognal sina. Poskusil bi enkrat spregovoriti pametno besedo z njim. Pa že ob sami taki misli se je zganilo ono čudno čustvo, skoraj boječnost, katero je poznal že izza mladosti, vzbudilo odpor in zdrobilo samozavest, ponos in zaupanje in vse, kar sestavlja zmožnost v človeku. Misli, kot iz omotice porojene, so se vlekle iz njegovih možganov, z njimi se je dvigal in potapljal brez cilja in jasne zavesti. Iz svoje razdvojenosti je gledal v vso grozo bodočnosti in vendar je obenem spoznaval malenkostne predmete svojih prizadevanj, zaradi katerih bi kdo drug komaj z mezincem ganil.

»Previsoko je, pristavi lestvo!« je dejala Micka, ko sta končala z delom.

Janez je prislonil vile k steni in razprostrl roke.

»Kar skoči, ujamem te!«

Micka se je podrsala po senu, Janez jo je objel in ko se mu je hotela izviti, pritisnil jo je krepkeje k sebi.

»Pusti me, kaj če kdo pride!« ga je prosila tiho in ga odrivala z vso močjo.

»Ne pustim te! Ne pustim te — preden mi ne poveš!« je govoril Janez v presledkih. Pritiskal je ustnice v njen obraz, strast, ki je obvladala razum, ga je popolnoma stapljala z njenim telesom.

»Pusti me, Janez! Nekdo gre!«

Pognala se je, da je omahnil in razklenil roke — v istem hipu je izginila s poda. Prestrašen in drgetajoč je stopil k vratom tudi Janez, pa nikogar ni bilo nikjer. Zrl je v prazno dvorišče. Sončna luč, vroča tišina, šum potoka od nekod. V možganih mu je zaplesal blazen vrtinec strasti, jeze in maščevanja. Spreletelo ga je kot električna iskra: Ona ljubi Franceta. Črna misel se je zganila v njegovem srcu, da so se zasadili nohti v dlan. Takrat je videl pred seboj obraz očeta z neizprosni

.

.